

До спеціалізованої вченої ради
Д 08.727.02 у Дніпропетровському
державному університеті
внутрішніх справ
49000, м. Дніпро, просп. Гагаріна, 26.

ВІДГУК

**офіційного опонента на дисертацію Кисельова Олександра Олеговича
«Особливості здійснення кримінального провадження в умовах
особливого періоду, надзвичайного та воєнного станів», подану на
здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю
12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза;
оперативно-розшукова діяльність**

Дисертація присвячена актуальній темі, що має важливе теоретичне і практичне значення, адже через військову агресію РФ проти України в березні 2022 р. кримінальне процесуальне законодавство зазнало суттєвих змін та доповнень, частина яких спрямована саме на регулювання кримінального процесу в умовах воєнного стану.

На сьогоднішній день залишаються невирішеними проблемні питання здійснення кримінального провадження в умовах особливого періоду, надзвичайного та воєнного станів. Саме цим і обумовлюється актуальність теми дисертаційного дослідження, обраної О. О. Кисельовим.

Про актуальність теми дисертаційного дослідження свідчить також її зв'язок з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано відповідно до Стратегії національної безпеки України, затвердженої Указом Президента України від 14 вересня 2020 р. № 392/2015, ґрунтується на положеннях Концепції реформування кримінальної юстиції України, затвердженої Указом Президента України від 8 квітня 2008 р. № 311/2008, Концепції вдосконалення судівництва для утвердження справедливого суду в Україні відповідно до європейських стандартів, затвердженої Указом Президента України від 10 травня 2006 р. № 361/2006, Плану дій з реалізації Національної стратегії у сфері прав людини на 2021-2023 роки, схваленого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23

Дніпропетровський
державний університет
внутрішніх справ
№ 08/22673/2022
Основний док. 13
Додаток 1

червня 2020 року № 756-р, Стратегії розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021-2023 роки, затвердженої Указом Президента України від 11 червня 2021 р. № 231/2021, та теми науково-дослідницької роботи Науково-дослідного інституту публічного права «Правове забезпечення прав, свобод та законних інтересів суб'єктів публічно-правових відносин» (номер державної реєстрації 0115U005495), узгоджується з Пріоритетними напрямками розвитку науки і техніки на період до 2020 року, затвердженими Законом України від 9 вересня 2010 р. № 2519-VI, та спрямоване на виконання Плану заходів з виконання обов'язків та зобов'язань України, що впливають з її членства в Раді Європи, затвердженого Указом Президента України від 12 січня 2011 р. № 24/2011.

Перелік обраних для дослідження питань, змістовне описання в авторефераті та дисертації викладеного матеріалу дає можливість встановити сутність і значення вивчених проблем і вказує на зв'язок даного дослідження із відповідними програмами, планами.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Результати дисертаційного дослідження Олександра Олеговича Кисельова є науково обґрунтованими, їх достовірність підтверджується методологічною базою, статистичними й аналітичними матеріалами МВС України, Національної поліції України, Експертної служби МВС України, Генеральної прокуратури України за 2017 – шість місяців 2022 року; даними, отриманими внаслідок вивчення 128 кримінальних проваджень, результати анкетувань 144 слідчих, 60 інспекторів-криміналістів Національної поліції України та 106 судових експертів Експертної служби МВС України (Вінницька, Волинська, Дніпропетровська, Київська, Харківська, Хмельницька, Черкаська області, м. Київ), опрацюванням наукових джерел, нормативно-правових актів.

Структура дослідження обумовлена його метою і завданнями, послідовність і оригінальність роботи (анотація, перелік умовних позначень, вступ, три розділи, що містять дев'ять підрозділів, висновки, список використаних джерел і додатки) дозволили О. О. Кисельову сформулювати в процесі дослідження обґрунтовані висновки і пропозиції.

Об'єкт дослідження визначений правильно, як кримінально-процесуальні відносини, що виникають у процесі кримінального провадження в умовах особливого періоду, надзвичайного та воєнного станів. Предметом дослідження вірно окреслені особливості здійснення кримінального провадження в умовах особливого періоду, надзвичайного та воєнного станів.

Теоретико-методологічна основа дослідження ґрунтовна і всебічна. Автор не лише наводить, але й критично переосмислює науковий доробок відомих вчених, формулює відповідне авторське ставлення до обраної тематики. Вивчаючи дисертаційні роботи, праці інших науковців, які безпосередньо або опосередковано розробляли цю тематику, О. О. Кисельов наголошує, що ціла низка проблемних аспектів залишилася поза їхньою увагою. Зокрема, нагальною є потреба в комплексному висвітленні цієї тематики в контексті сучасних правових реалій. Автор поставив перед собою складну мету усунути цей недолік і вдало її реалізував.

Методика дослідження включає цілу низку як загальнонаукових, так і спеціальних методів дослідження, що дало автору можливість логічно і послідовно викласти матеріал, розкрити із максимальною повнотою проблемні питання та надати своїм висновкам переконливої аргументації. Використані методи дослідження допомогли авторові сформулювати положення, висновки і рекомендації, що характеризуються новизною.

Наукова новизна наукових положень, висновків і рекомендацій. Наукова новизна полягає в тому, що в дисертації О. О. Кисельова комплексно висвітлені теоретичні положення та розроблені практичні рекомендації щодо

особливостей здійснення кримінального провадження в умовах особливого періоду, надзвичайного та воєнного станів.

Основні положення, висновки та рекомендації, що сформульовані О. О. Кисельовим у дисертації, в тому числі й ті, що віднесені ним до наукової новизни в частині «удосконалено» та «дістали подальший розвиток», також мають достатній ступінь обґрунтованості. Цього дисертант досягнув за рахунок вдалої постановки проблемних питань, використання загально- і конкретно-наукових методів дослідження, аналізу нормативно-правових джерел і наукової літератури, що були використані у взаємозв'язку.

Вивчений зміст дисертаційного дослідження дозволяє зробити висновки про наявність елементів наукової новизни. Найбільш важливими теоретичними положеннями, на нашу думку, є:

- запропоновано алгоритм збирання доказів (метаданих) здійснення кримінального провадження, які пов'язані з особливим періодом, надзвичайними ситуаціями, надзвичайним та воєнним станом;
- обґрунтовано, на необхідності законодавчого тлумачення «спеціальних знань і навичок застосування технічних й інших засобів», що потребує розширення та запропоновано доповнити це визначення, виклавши ч. 1 ст. 71 КПК України в такій редакції: «спеціалістом у кримінальному провадженні є особа, яка володіє науковими, технічними або іншими спеціальними знаннями та навичками»;
- запропоновано створення спеціального процесуального механізму, зокрема: процедура перехідного правосуддя – це процедура, яка дозволить встановлювати юридичні факти, які були вчинені військовослужбовцями РФ в ході військової агресії проти України.

Повнота викладу наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації та в опублікованих наукових працях. Результати дисертаційного дослідження відображено в 12 наукових працях, чотири з яких – статті у виданнях, включених МОН України до переліку наукових фахових видань з юридичних наук, одна – стаття в зарубіжному науковому виданні, сім тез наукових доповідей, опублікованих за результатами участі в міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях.

Заслуговує на увагу *практичне значення роботи*, зокрема результати дисертаційного дослідження впровадженні в практичну діяльність для вдосконалення досудового розслідування шляхом у здійсненні слідчих (розшукових) дій та використання спеціальних знань під час здійснення досудового розслідування (акт впровадження Головного слідчого управління СБУ від 13 червня 2021 року; в законотворчу діяльність – для внесення змін і доповнень до КПК України з метою вдосконалення кримінальної процесуальної регламентації використання спеціальних (довідка депутата Верховної Ради України від 1 липня 2021 року); Національної поліції України в Одеській області від 30 вересня 2021 року); в освітній процес під час викладання навчальних дисциплін «Криміналістика», «Розслідування окремих видів злочинів», підготовки навчально-методичних праць (акт впровадження Донецького університету внутрішніх справ від 30 листопада 2021 року, акт впровадження ПВНЗ «Європейський університет», Національної академії внутрішніх справ від 21 жовтня 2022 року); в науково-дослідну діяльність для подальших досліджень питань кримінального провадження, які пов'язані з особливим періодом, надзвичайними ситуаціями, надзвичайним та воєнним станом (акт впровадження Луганського університету внутрішніх справ від 22 листопада 2021 року) .

Дисертація складається з вступу, трьох розділів, що охоплюють дев'ять підрозділів, висновків, списку використаних джерел (219 найменувань) та

додатків. Повний обсяг роботи становить 217 сторінок, із них основного тексту – 181 сторінка, список використаних джерел – 21 сторінка, додатки – на 15 сторінках.

У **вступі** обґрунтовується актуальність обраної теми дисертації; визначено зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами; з'ясовано мету, завдання, об'єкт і предмет дослідження, розкрито його методологічні засади; висвітлено наукову новизну одержаних результатів та їх теоретичне і практичне значення; наведено відомості про апробацію та публікації результатів дослідження, структуру й обсяг роботи.

Перший розділ «Загальні поняття та положення, що стосуються кримінального провадження в умовах особливого періоду та надзвичайного та воєнного станів» складається з трьох підрозділів, у яких розглянуті поняття та визначення термінів, які пов'язані з особливим періодом, надзвичайними ситуаціями, надзвичайним та воєнним станом, стан та методологія наукових досліджень щодо здійснення досліджуваного кримінального провадження, а також проблеми взаємодії правоохоронних та інших органів, які здійснюють розслідування кримінальних правопорушень, скоєні під час дії особливого періоду, наявності надзвичайних ситуацій, надзвичайним та воєнним станом.

У підрозділі 1.1 автором розглянуті основні поняття та визначення термінів, що пов'язані з особливим періодом, надзвичайними ситуаціями, надзвичайним та воєнним станом. Дисертантом вірно зазначено, що реалії сьогодення, пов'язані із поширенням гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2, а також військовим вторгненням Росії в нашу країну, які, безумовно, мають негативний вплив на всі сфери суспільного життя, не могли не заподіяти зміни у царині кримінального процесу. О. О. Кисельову вдалося зосередити увагу викликах, що постали перед правоохоронними та судовими органами, які були

позитивно вирішені (впровадження електронного судочинства, можливості дистанційної участі в судових засіданнях, використання електронних цифрових доказів тощо).

У підрозділі 1.2 дисертант проводить ґрунтовний огляд наукових робіт, присвячених обраній ним тематиці, та зауважує, що останнім часом науковці досить активно досліджують різні аспекти здійснення кримінального провадження в умовах особливого періоду, надзвичайного та воєнного станів. Автор водночас звертає увагу, що здійснення кримінального провадження, які пов'язані з особливим періодом, надзвичайними ситуаціями, надзвичайним та воєнним станом лишаються недостатньо висвітленими, оскільки перебувають на сьогодні в динаміці.

На сторінках дисертації автором проаналізовано нормативно-правові акти, що здійснення кримінального провадження в умовах особливого періоду, надзвичайного та воєнного станів.

У підрозділі 1.3 автор аналізує проблеми взаємодії правоохоронних та інших органів, які здійснюють розслідування кримінальних правопорушень, скоєні під час дії особливого періоду, наявності надзвичайних ситуацій, надзвичайним та воєнним станом. Як цілком правильно зазначає дисертант на стор. 52-53 дисертації, правильна організація взаємодії відповідних правоохоронних, державних органів та всіх інших суб'єктів, які беруть участь у розслідуванні кримінальних правопорушень або інших заходах, відіграють важливу роль у здійсненні кримінального судочинства.

Не можна не погодитися із запропонованим дисертантом на стор. 65-72 алгоритмом, що включає в себе низку організаційно-практичних заходів, зокрема процесуальні та практичні аспекти, який збільшить ефективність координації роботи органів досудового розслідування та прокуратури щодо розслідування воєнних злочинів.

Другий розділ «Особливості кримінального провадження в умовах

особливого періоду, надзвичайного та воєнного станів на різних етапах кримінального процесу» складається з трьох підрозділів, у яких досліджено особливості здійснення досудового розслідування кримінального провадження в умовах особливого періоду, надзвичайного та воєнного станів, особливості проведення деяких слідчих (розшукових) дій особливого періоду, надзвичайного та воєнного станів, а також використання спеціальних знань під час дії особливого періоду, надзвичайного та воєнного станів.

У підрозділі 2.1 дисертантом проаналізовано зміни до Кримінального процесуального кодексу України щодо зміни підслідності, створення міжвідомчих слідчих груп в умовах воєнного стану, відновлення процесуального строку, загального порядку проведення слідчих (розшукових) дій, підстав для зупинення, затримання особи без ухвали слідчого судді, суду чи постанови керівника органу прокуратури, можливості дистанційної участі захисника під час проведення окремих процесуальних дій тощо.

Дисертантом вірно підкреслено, що на сьогодні залишається невирішеною низка проблем, пов'язаних із збиранням доказів, з якими стикаються органи досудового розслідування. Тому надалі автором зосереджено увагу на аналізуванні саме цих питань. Для ілюстрації теоретичних положень здобувач вдало використовує практичні приклади.

Підрозділ 2.2 присвячений дослідженню особливостей проведення деяких слідчих (розшукових) дій особливого періоду, надзвичайного та воєнного станів. Не можна не погодитися з думкою автора, викладеною на сторінках дисертаційного дослідження, що слідчі (розшукові) дії, які проводяться під час особливого періоду, надзвичайного та воєнного станів, повинні бути чітко закріплені у відповідних нормативно-правових актах, щоб виключити порушення норм кримінального процесуального законодавства під час їхньої реалізації.

Заслуговує на увагу запропонована дисертантом тактика проведення окремих слідчих (розшукових) дій та механізм їх проведення на стадії досудового провадження слідчим, прокурором у випадку тимчасового обмеження процесуальних прав та свобод учасників процесу, які проводяться на підставі ухвали слідчого судді.

У підрозділі 2.3 досліджено особливості використання спеціальних знань під час дії особливого періоду, надзвичайного та воєнного станів. Автором справедливо зазначено, що основною формою фіксації слідчих (розшукових) дій є протокол і додатки до нього, у яких фіксують використання спеціальних знань й отримані результати. Дисертантом вірно підкреслено важливе значення, що судових експертиз, які відіграють важливу роль у розслідуванні воєнних злочинів.

Третій розділ «Міжнародний досвід щодо забезпечення розслідування кримінальних правопорушень в умовах особливого періоду, надзвичайного та воєнного станів» складається з трьох підрозділів, які присвячені дослідженню захисту та відшкодуванню збитків жертвам війни за допомогою міжнародних правових інституцій та збройних конфліктів та права прав людини в контексті війни РФ проти України, створенню Спеціального трибуналу щодо злочинів агресії РФ проти України та Міжнародному кримінальному суду, а також міжнародним практикам розслідувань за міжнародним протоколом та кодексом Мурад.

У підрозділі 3.1 автором висвітлені питання щодо захисту та відшкодування збитків жертвам війни за допомогою міжнародних правових інституцій та збройних конфліктів та права прав людини в контексті війни РФ проти України. Досить небезпідставно дисертант наголошує на тому, що кількість жертв міжнародних злочинів та грубих порушень прав людини в Україні сьогодні в зв'язку із військовою агресією складно оцінити.

Здобувачем вірно підкреслено на стор. 134 дисертаційного

дослідження, що вже на сьогодні необхідно формувати належну доказову базу для звернення в подальшому до Європейського суду з прав людини з приводу відшкодування шкоди постраждалим внаслідок збройної агресії РФ проти України.

Підрозділ 3.2 присвячений питанням створення Спеціального трибуналу щодо злочинів агресії РФ проти України та Міжнародному кримінальному суду. Здобувач аналізує два способи заснування міжнародного кримінального суду або трибуналу – створення його безпосередньо на основі джерела міжнародного права створення його на основі повноважень, отриманих від джерела міжнародного права (стор. 138-139). Досліджуючи це питання, автор наводить досвід інших країн, що безумовно, збагачує дисертаційне дослідження.

Заслугове на підтримку позиція дисертанта, викладена у підрозділі 3.3 що на сьогодні в державі існує велика кількість структур, що мають створювати можливості для отримання допомоги та комплексної підтримки потерпілих внаслідок збройної агресії РФ проти України, а також притягненню винних до відповідальності. Водночас, як справедливо зауважує автор, це призводить до дублювання функцій і фактично заважає доступу потерпілих до підтримки. Дисертантом ретельно проаналізовано принципи, закріплені у Кодексі Мурад, якими в своїй діяльності повинні керуватися правоохоронні та інші органи (стор. 150-157).

У **висновках** до роботи дисертантом викладені основні положення та пропозиції, що сформульовані в процесі дослідження, в яких відображені основні результати здійсненого наукового пошуку.

Зміст поданого О. О. Кисельовим автореферату дисертації відповідає змісту самої дисертації. Дисертація та автореферат оформлені відповідно до вимог МОН України. Дисертаційна робота виконана на належному науковому рівні, є самостійним дослідженням, яке містить наукові положення, що

раніше не виносилися на захист. Теоретичні положення підтверджуються емпіричною базою.

Викладене вище є підставою для загальної позитивної оцінки дисертації Олександра Олеговича Кисельова «Особливості здійснення кримінального провадження в умовах особливого періоду, надзвичайного та воєнного станів» як самостійного наукового дослідження з актуальної й важливої для науки та практики проблеми. Дисертація відповідає вимогам, встановленим до змісту та оформлення дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес і криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність.

Зазначені позитивні моменти дисертації не виключають наявності у дослідженні положень і пропозицій, які викликають зауваження або вимагають додаткової аргументації, зокрема:

1. У підрозділі 2.3 «Використання спеціальних знань під час дії особливого періоду, надзвичайного та воєнного станів», пропонуючи шляхи вирішення проблеми складнощів із отриманням висновку експерта в умовах воєнного стану, серед шляхів вирішення цієї проблеми автор пропонує зниження суб'єктивізму експерта під час проведення досліджень і запровадження санкцій до судового експерта. Цікаво було б почути думку дисертанта, які саме механізми зниження суб'єктивізму судових експертів під час проведення досліджень він вбачає за необхідне впровадити, а також які конкретно санкції, крім тих, що існують на сьогодні, він пропонує запровадити.
2. У підрозділі 3.1 «Захист та відшкодування збитків жертвам війни за допомогою міжнародних правових інституцій та збройних конфліктів та права прав людини в контексті війни РФ проти України» дисертант на стор. 131 констатує, що «для постраждалих

осіб відсутні законодавчі приписи, які хоч якось могли б сприяти реалізації їхнього права на відшкодування шкоди внаслідок збройного конфлікту» та наводить фактори, що сприяють цьому. На нашу думку, бажано було б викласти власне бачення автора щодо вирішення цієї проблеми.

3. У підрозділі 3.2 «Створення Спеціального трибуналу щодо злочинів агресії РФ проти України та Міжнародний кримінальний суд» дисертант зауважує на стор. 159, що «національні суди України ще не готові розглядати злочини, пов'язані з конфліктом, оскільки головним недоліком роботи правоохоронних органів є те, що повідомлення про підозру у рамках розслідування злочинів, пов'язаних із конфліктом, не перетворюються на значущі обвинувальні акти». Водночас автор при цьому не наводить переконливих аргументів щодо цієї тези. На нашу думку, такі позиції автора мають бути обґрунтовані статистичними даними, матеріалами опитування або іншою інформацією, адже без такого підґрунтя зазначені думки мають вигляд оціночних суджень, а не наукових тверджень.

Зазначені зауваження у своїй більшості мають дискусійний характер і суттєво не впливають на загальну позитивну оцінку рецензованої наукової праці.

ВИСНОВОК

Аналіз дисертаційного дослідження дозволяє зробити висновок про те, що Кисельов О. О. зробив певний внесок у розвиток положень кримінального процесу щодо удосконалення основних положень здійснення кримінального провадження в умовах особливого періоду, надзвичайного та воєнного станів. Дисертація є завершеною монографічною працею, яка виконана на належному рівні. Робота містить результати проведених досліджень та

науково обґрунтовані положення, що у сукупності розв'язують конкретне наукове завдання, яке полягає у формуванні теоретичних положень і практичних рекомендацій щодо особливостей кримінального провадження в умовах особливого періоду, надзвичайного та воєнного станів і розробленні на їх основі пропозицій, що удосконалюють зміст і правову сутність такого кримінального провадження, та має істотне значення для науки кримінального процесу, слідчої і судової практики.

Дисертація Кисельова Олександра Олеговича на тему «Особливості здійснення кримінального провадження в умовах особливого періоду, надзвичайного та воєнного станів» відповідає вимогам пунктів 9, 11, 13 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року № 567 та наказу Міністерства науки і освіти України від 12 січня 2017 року № 40 «Про затвердження вимог до оформлення дисертації», а її автор на підставі прилюдного захисту заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність.

Офіційний опонент:

**Заступник завідувача лабораторії
навчальної та наукової роботи
Державного науково-дослідного
експертно-криміналістичного
центру МВС України,
кандидат юридичних наук**

Д. П. Гуріна

Державний науково-дослідний експертно-криміналістичний центр МВС України
заступник завідувача
навчальної та наукової роботи
Державного науково-дослідного експертно-криміналістичного
центру МВС України
Д. П. Гуріна

